

דף קנו

'אבל מתנה, אי לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה מתנה, אמרו רבנן תיהוי מתנתו מתנה דלעבידו להו מילי' — הרמב"ם (מכירה כט, יד) הוסיף: '... שאילו לא הגיע לו הניה גדולה — לא נתן. והוא דבר שאינו מצוי תמיד, ואמרו חכמים תתקיים מתנתו כדי שיהיו דבריו נשמעים'. וכן כתב הרשב"א בחדושו ובתשובה (ח"ב רמט): '... לא תקנו אלא במכר ולא במתנה, ומתחזי טעמא, משום דלא תקנו אלא בדבר המצוי... ולפיכך נעלו ופתחו, נעלו במצוי לתיקון, ופתחו במקום שאינו מצוי לתיקון'. מאותו טעם כתב הרשב"א (בחדושו ובשו"ת ח"ג קכא, וכן כתב הרב המגיד תלמידו — הל' מכירה כט, יג) שכל הנידון בגמרא לעיל הוא רק בקטן היורש את אביו, אבל שאר מורישים, כיון שפחות מצויים — לא תקנו, ומכירתו מכירה. ואין כן דעת הרמב"ם ועוד ראשונים.

'בודקין לקדושין לגרושין...' — כבר הובאו לעיל דברי הרא"ש בתשובה (לג, ה) אודות בדיקת סימנים, שאם הגיע לכלל שנים ונבדק ונמצאו לו סימנים — הרי הוא גדול למפרע, מבין י"ג. והוכיח זאת גם מכאן, שאם ננקוט שהסימנים אינם מוכיחים למפרע אלא חוששין שמא צמחו עתה, מה תועלת בבדיקה זו, הלא בין אם נמצאו סימנים בין אם לא נמצאו, נשאר ספק, שמא צמחו רק עתה או שמא היו בעבר — אלא ודאי כל שנמצאו עתה הרי הוא גדול למפרע וקידושו קידושין ודאיים (וכן פירושו בתוס' ובתורתך כאן).

והחולקים (ע' לעיל) — אפשר שיפרשו הבדיקה שבכאן בבדיקה שקודם הקידושין (ע' בשו"ת הרא"ש שם שהביא לפרש כן מר"י). או אפשר שנמצאו לאחר הקדושין בסמוך, בענין שא"א שצמחו ברגעא חדא (כסברא דלעיל).

'ע"ב) זאמרה תנו כבינתי לבתי' — הרשב"א (בשו"ת, ח"ד ריג) גרס 'זאמרה כבינתי לבתי' ללא 'תנו' (או 'תנתן'), והוכיח מכאן על כל כיוצא בזה, שאף שלא אמר במפורש שהוא נותן — יש ללכת אחר דעתו, שודאי על דעת מתנה אמר כן. אלא אם אמר בלשון גרוע ממש, שמשמעו הפכי. ואולם יש אומרים ששכיב מרע שאמר 'כך וכך לפלוני' [ללא אמירת 'תנו' וללא הזכרת 'נכסי ל...'] אין זו לשון מתנה (ע' שו"ת מהרי"ק צד ד"ה ואשר כתבת באגרתך. והובא ברמ"א רנ"ב, ע"ש. ויש להעיר שמדברי ריב"ם בתוס' קמט. ד"ה דקא) משמע שמועיל. וצ"ע).

'מעשה במרוני...' — כמו 'מעלות בית מרון' (ראש השנה יח — לגרסא שלפנינו). ובמקרא מופיע 'שמרון' 'מראון'. ואולי גם 'מי מרום' (שם יא) על שם אותו מקום, ומ' וג' מתחלפות. [ובקדושין הגרסה 'במדוני'. וערש"י שם] (רש"י).

[יצוין עוד ש'מעלות בית מרון' מוזכרות גם בעירובין כב: וכן בירושלמי בשביעית דף כו מוזכר 'מרון'. עוד מוזכר בירושלמי תענית דף כד. 'מירון'. וכן בשהש"ר ח].

'קונין קנין משכיב מרע בשבת... שמא תטרוף דעתו עליו' — יש ללמוד מכאן על חולה שבקש בשבת או ביום טוב שיתפללו עבורו, הגם שאין לו סכנת חיים מיידית — מותר להתפלל עליו, מחשש טירוף הדעת (עפ"י שו"ת אגרות משה או"ח ח"א קה).

'... ולא לחוש לדברי ר' אליעזר, אלא...' — מכאן [ומעוד מקומות] הוכיחו בעלי התוס' (בעירובין עא. ובכ"מ; רא"ש כאן), שהתירו לעשות קנין בשכיב מרע גם כאשר הקנין מועיל, שבלעדיו לא היה קונה, שהרי משמע שיותר פשוט היה שעושים קנין אליבא דר' אלעזר, הגם שלשיטתו אין מתנת שכיב מרע אלא בקנין.

ולדעת הרשב"ם והתוס' אפילו במקצת נכסים קונים ממנו בשבת, שגם בזה שייך טעם של 'טירוף הדעת'. והרא"ש חולק וסובר שאין שייך טעם זה אלא כשנותן כל נכסיו. ויש חולקים וסוברים שלא התירו אלא כשהקנין מיותר ואינו מועיל כלום, אך אם למשל מקנה שיחול בכל אופן, גם אם יעמוד מחליו — אסור לעשות כן (וכך משמעות סתימת לשון השו"ע — חו"מ רנד).

'רבי אליעזר אומר: בשבת דבריו קיימין...' — לפירוש התוס' יש כאן שלש שיטות: לר' אלעזר [בן שמוע], לעולם צריך קנין; לר' יהושע [וחכמים], לעולם אין צריך; ולר' אליעזר [בן הורקנוס] — יש חילוק בין שבת לחול.

ואולם הר"ד בתוספותיו כתב שדחוק לומר כן, וגרס בשתי המשניות 'רבי אליעזר' — ולשיטה זו אין שום דעה החולקת מכל וכל על הכלל 'דברי שכיב-מרע ככתובין וכמסורין', אלא נחלק ר' אליעזר לומר שתקנו כן רק בחול (לר"מ) או רק בשבת (לר' יהודה).

'זכין לקטן ואין זכין לגדול... זכין לגדול ואין זכין לקטן' — משמע לכאורה שקטן אינו יכול לזכות דברים שנותנים לו [שלכן הוצרכו לתקן לו זכיה ע"י אחר, לדעת תנא דמתניתין], ואף על פי שמכמה מקומות מוכח שלקטן יש זכיה מן התורה כאשר דעת אחרת מקנה לו (ע' גטין סד-סה; תוס' שם לט. ד"ה קטנים; סנהדרין סח: ד"ה קטן, ועוד) — יש לומר שכאן מדובר בקטן ביותר שאין לו דעת לקנות. עוד יש לומר שזה שקטן זוכה לעצמו כשיש דעת אחרת מקנה — דוקא במטלטלין שהגיעו לידו, ולא בשאר הקנאות כגון קנין חליפין או שטר, וכן לא בקרקעות (עפ"י תוס' ור"ן — גטין סה.).

דף קנז

'ואין זכין לקטן' — על זכיה בקטן וזכיה מטעם שליחות' — ע' במובא בקדושין מב ובב"מ עא.

'מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהן' — שיטת רשב"ם, רי"ד, בעל התרומות (מג), הראב"ד ועוד, שאפילו לא כתב 'דאקנה' — חייבים היורשים לפרוע חובות אביהם מנכסים שהוריש להם, שהבן כרעיה דאבוה הוא, וכאילו האב עצמו קיים והנכסים ברשותו, שחייב לפרוע (וכן סתם בשו"ע — קז, א. וכן פסק הש"ך קיא סקי"ד. ועסמ"ע שם; חזו"א ב"ק טו, ה לד.).

ומדברי הפוסקים משמע שאין חילוק בין בנים היורשים את אביהם, שמצויים בכבודו, ובין שאר יורשים. והטעם, כיון שהם יורשים ממונו חייבים חכמים לפרוע חובותיו. ואולם בשיטמ"ק כאן בשם הרא"ש מובא שרק הבן חייב, אבל שאר יורשים הרי הם כלקוחות ואינם חייבים אלא בשכתב 'דאקני' (עפ"י חזו"א ב"ק טו, ו. ואעפ"י ששנינו במשנה גם נפל הבית על שאר מורישיו מלבד אביו — צריך להעמיד אופן זה בשכתב 'דאקני' ואעפ"י כ אין ראייה למכירה, דירשים שאני).